

Інна Демуз
(Переяслав-Хмельницький)

ПРОДУКЦІЯ «БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА З ВИДАННЯ ЗАГАЛЬНОКОРИСНИХ І ДЕШЕВИХ КНИГ» З СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ, МЕДИЧНОЇ ТА ПРИРОДНИЧОЇ ТЕМАТИКИ (1899–1918 рр.)

У статті розглянуто видавничу діяльність «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг». Визначено тематичний репертуар видань, який формувався переважно белетристикою, життєписами видатних людей, шкільними підручниками, брошурами із сільського господарства, медицини, гігієни, ветеринарії, природознавства, історії, географії, економіки, права.

Проаналізовано книжкову продукцію з сільськогосподарської, медичної та природничої тематики, що виходила друком на початку ХХ ст. під грифом Благодійного товариства.

Встановлено, що видання товариства належали до науково-популярних, функціональним призначенням яких було розповсюдження і пропаганда досягнень наукових та інших соціальних знань серед широких кіл читачів, а також здійснення зв'язку між наукою та суспільством, допомога населенню в орієнтації у питаннях трудової та суспільної діяльності.

У статті оприлюднено список видань Благодійного товариства за період його видавничої діяльності (1899–1918 рр.).

Ключові слова: «Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг», науково-популярна книга, українська книга, брошура, цензура, сільськогосподарська та природнича тематика, видання з медицини та гігієни.

Важливою складовою книгознавства є історія книги, що вивчає різноманітні аспекти розвитку книги в усьому розмаїтті хронологічних, тематичних, національних, соціальних та інших меж. Книжкова справа визначається як система взаємодіючих галузей культури і народного господарства, пов'язаних зі створенням і виготовленням книги, її розповсюдженням і використанням; включає видавничу справу, поліграфічне виробництво, книжкову торгівлю, бібліотечну та бібліографічну справу [15, с. 326].

Поняття «книговидання» містить, фактично, всі основні творчі процеси створення книги – від задуму твору або праці, пошуку автора, створення рукопису, розробки концепції видання, редагування, художнього оформлення, забезпечення відповідного поліграфічного виконання – до здійснення книжкового маркетингу. Вивчення історії видавничої справи в певні періоди в окремих країнах надає яскраві приклади різноманітних підходів до вирішення конкретних практичних завдань авторами, видавцями, книготорговцями [21, арк. 15]. Важливою складовою книжкової культури є культура книги, що характеризується видавничою культурою, мистецтвом книги та культурою поліграфічного відтворення. Вивчення книжкової культури – це багатоаспектна наукова проблема, вирішення якої потребує як історичних, так і книгознавчих та культурологічних досліджень.

Великий пізнавальний та діловий інтерес для сучасників представляє пошук своєї «ніші» у видавничій справі багатьма книговидавцями минулого, їх принципи та практика формування книжкового репертуару. Дослідження виникнення, становлення української науково-популярної книги кінця ХІХ – початку ХХ ст. як соціокультурного феномену переконує в тому, що в її текстовій інформації міститься картина самотності й унікальності української національної культури, яка значною мірою доповнить сучасний інформаційний простір [18, с. 130, 136–137]. Тому наразі існує нагальна потреба в розробці книгознавчої тематики в усій різноманітності її питань – розвитку поліграфічного виробництва, видавничої справи, книжкової торгівлі, бібліотечної та бібліографічної справи.

Одним із найяскравіших видавничих осередків у Російській імперії кінця ХІХ – початку ХХ ст., яке друкувало науково-популярні книги українською мовою, було «Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг», засноване

у С.-Петербурзі в 1898 р. Як писав у 1918 р. О. Лотоцький, «двадцять літ тому на північному петербурзькому болоті засяяв скромний вогник української просвіти: заснувалося «Благодійне товариство...». Два десятки літ світив він, то розгоряючись в сприятливу годину, то пригасаючи, коли темні болотяні гази придушували його. А все ж горів він до самого світання нашого життя – цілий мафусаїлів вік, як на наші недовголітні національні установи, що вмірало звичайно дуже замолоду...» [1, с. 489].

Діяльності «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг» присвячено не так багато досліджень. Окремі аспекти проблеми частково знайшли відображення у публіцистичних напрацюваннях О. Лотоцького [1] та С. Єфремова [11]; серед сучасних дослідників, які вивчали видавничий досвід організації, слід відзначити М. Люзняка [17], О. Степченко [23], О. Надточій [19]. Віднаходимо також інформацію довідкового характеру про товариство як радянського, так і сучасного періодів [2; 4–5; 16].

У попередніх статтях нами були проаналізовані такі аспекти як: організаційні засади створення і діяльність товариства [6–7; 10], його меценатська діяльність [9], особливості тематичного репертуару видань [8], тому у даній статті зупинимося на аналізі видрукованої Благодійним товариством продукції медичного, природознавчого та сільськогосподарського змісту; крім того, оприлюднимо віднайдений список видань товариства.

Відзначимо, що товариство мало видавати схвалені цензурою дешеві та доступні по викладу і мові книги, як релігійно-морального змісту, так і за всіма галузями сільськогосподарських і промислових знань, а також художнього змісту [13, арк. 1]. Такі видання за своїм призначенням належали до науково-популярних. Як відзначила М. Люзняка науково-популярні видання були і залишаються вірними своєму функціональному призначенню – розповсюдженню та пропаганді досягнень наукових та інших соціальних знань серед широких кіл читачів, виконуючи водночас важливу функцію соціального значення – здійснення зв'язку між наукою та суспільством, допомагаючи їм краще орієнтуватися у питаннях трудової та суспільної діяльності [18, с. 25]. Саме науково-популярна книга, на думку авторки, у непростій історії українського народу поруч з іншими засобами масової інформації «стояла» біля витоків формування національної свідомості та політичної думки українського народу [18, с. 53].

Науково-популярні книги «викладають» науку як систематизовані знання про сутність тих чи інших явищ об'єктивного життя, старанно відбираючи з науки переважно те, що має світоглядне, соціально-політичне або широке народногосподарське значення, те, що дозволяє формувати у читача здатність до творчого мислення та пізнавальний інтерес як мотив до діяльності. Цільове призначення науково-популярної літератури – пропаганда та розповсюдження наукових знань [18, с. 63].

Українська науково-популярна книга кінця XIX – початку XX ст. відіграла свою культуротворчу роль не тільки в поширенні наукового знання, що завжди супроводжувався його популяризацією, а й у розвитку інформаційного середовища тогочасного суспільства [18, с. 183]. Науково-популярну книгу, власне її появу у кінці XIX – на початку XX ст., викликали до життя практичні потреби суспільства. Зрештою, про неї можна говорити як про поліфункціональну, як таку, що містила наукові факти, вчила, давала поради, виконувала при цьому і своєрідну метафункцію – демонструвала рівень рідної української мови, її природні стилістичні можливості, її відповідність естетичним потребам, смакам, уподобанням, культурним настановам своєї епохи [18, с. 411].

Аналіз видрукованих «Благодійним товариством з видання загальнокорисних і дешевих книг» брошур за перші кілька років його існування дає підстави говорити про переважання видань сільськогосподарської тематики та популярних тем для сільського читача (з 19 брошур 7 – присвячені питанням агрономії, 6 – сільському побуту, 6 – суспільно-історичним аспектам) [8, с. 44]. Складність друку та поширення науково-

популярної літератури було пов'язано з суровими цензурними заборонами, адже, як згадував О. Лотоцький, кожна українська книга мусила пройти, крім рук місцевих цензорів, ще й петербурзький цензурний комітет і головне управління у справах друку. Ці дві установи, ставлячись до справи цілком формально, все, що не було белетристикою, без найменшого сумніву забороняли. Хитрість українських авторів та видавців, щоб до початку і кінця популяризацій приточували белетристичні хвости спеціально для цензури, швидко було розгадано... Змінити такий присуд або запобігти йому можна було лише шляхом особистих зносин, довгих доводів, настирливого умовляння. «... найбільше певним заходом було – засипати цензуру матеріалом. Установилася досить точна статистика, що дозволялася до друку третина усього матеріалу, який попадав у цензурну пашу. От-же т-во замовляло й замовляло брошури авторам, оплачуючи працю гонораром, незалежно од того, чи побачать вони світ, розшукувало вже коли-небудь заборонені цензурою брошури та, переписавши їх і змінивши назву, пускало знову в цензуру. Цензори кривилися, лютували (бо для дозволу чи заборони української книжки не досить було, як для всіх інших книжок, прочитати її та написати резолюцію, – а цензор ще конче повинен був написати цілий «доклад», що розглядався в цензурному комітеті і звітти пересилався разом з журналом комітету в головний цензурний орган), та все ж через цензурне сито просівалася законна третина» [1, с. 492, 493].

У цілому ж, брошури сільськогосподарської та природничої тематики мали більш сприятливі умови для друку, ніж, скажімо, громадсько-політичної чи історичної. Так, єдиною в кінці XIX – перші роки XX ст. урядовою інстанцією, в якій українська мова не вважалася «ворожою», було Міністерство хліборобства, члени якого дивилися на науково-популярну літературу об'єктивно, – як на корисний спосіб народної просвіти. Міністерство хліборобства допускало видані товариством книги до сільських шкіл. І лише у кінці 1901 р. Міністерство народної освіти також опублікувало циркулярну пропозицію попечителям навчальних округів про те, щоб книги хліборобського й технічного змісту, схвалені Міністерством хліборобства, допускалися у ті шкільні бібліотеки, що підпорядковувалися Міністерству народної освіти.

Загалом за 10 років роботи Благодійного товариства (1898–1908 рр.) ним було видано 56 популярних брошур різного змісту: I. Белетристика – 6 брошур (№№ 3, 4, 5, 26, 29, 44); II. Життєписи видатних людей – 12 брошур (№№ 8, 14, 17, 21, 23, 24, 28, 35, 40, 49, 50, 56); III. Хліборобство – 9 брошур (№№ 2, 6, 9, 15, 19, 20, 22, 25, 53); IV. Медицина, гігієна та ветеринарія – 6 брошур (№№ 10, 13, 16, 18, 33, 55); V. Природознавство – 5 брошур (№№ 1, 27, 34, 36, 54); VI. Історія – 8 брошур (№№ 7, 11, 12, 30, 38, 41, 51, 52); VII. Географія – 2 брошури (№№ 37, 48); VIII. Економіка – 2 брошури (№№ 39, 45); IX. Право – 4 брошури (№№ 32, 42, 43, 47); X. Шкільні підручники – 2 брошури (№№ 31, 46) [22, с. 3].

О. Лотоцький згадував, що «усього за час свого існування Благодійне товариство видало 72 брошури в кількості більше мільйона примірників» [1, с. 494]. У книгознавчому часописі «Книгар» за 1919 р. зафіксовано 80 назв видрукованих товариством книг і календарів [3].

Керуючись названим покажчиком видань Благодійного товариства, а також іншими бібліографічними списками [наприклад, 27], у тому числі й сучасними бібліографічними покажчиками україномовних книг за XIX – початок XX ст., виданими різними типографіями, видавництвами, друкарнями, організаціями й установами, а також окремими видавцями [24–26], нам вдалося відтворити повний перелік усіх брошур, видрукованих Благодійним товариством. У кінці статті подаємо зазначений список, **по можливості** зазначивши бібліографічні дані книг.

Як видно з представленого переліку, окремі брошури, в силу своєї популярності серед широких верств населення, витримували по 2–4 перевидання (для прикладу, брошури О. Степовика «Корисні звірятка» (1899, 1902 рр.) та «Про городину»

(1899, 1902 pp.), Ф. Немоловського «Бджільництво» (1900, 1904 pp.), О. Кониського «Оповідання про Тараса Шевченка» (1901, 1914 pp.), Г. Коваленка «Від чого вмерла Мелася» (1902, 1910 pp.), В. Доманицького «Товариські крамниці» (1906, 1907, 1912 pp.), популярні «Розмови про сільське господарство» Є. Чикаленка: «Виноград» (1901, 1903, 1911 pp.), «Сіяні трави» (1902, 1910, 1913 pp.), «Худоба» (1902, 1907, 1910 pp.), «Сад» (1903, 1908, 1912 pp.), «Чорний пар та плодозмін» (1903, 1908, 1910, 1918 pp.) та ін.

З метою популяризації власних видань Благодійне товариство неодноразово публікувало у різних періодичних виданнях анотації до книг (повідомлення про це знаходимо у протоколах засідань товариства). Так, у «Правовом вестнике» за 21.12.1901 р. № 278 зазначалося, що з моменту початку видавничої діяльності товариства (1899 р.) по 1901 р. надруковано 19 видань «на малоруському наріччі» [14, арк. 85] і подано анотації до даних видань.

Крім того, у 1915 р. видруковано у кількості 15 тис. екз. ілюстрований каталог усіх попередніх видань товариства з коротким викладом змісту кожної брошури [12]. Каталог через посередництво Українського книжкового магазину розсилався по країні, внаслідок чого популяризувалися видання товариства та надходили замовлення на ті чи інші брошури. Даний каталог виявився популярним і в середовищі кооперативів, які активно робили замовлення на окремі видання. Каталог систематизовано за тематикою видрукованих брошур, він репрезентує такі розділи: видання з сільського господарства, видання з медицини та гігієни, видання з природознавства, видання громадського й економічного змісту, видання про минуле, письменство і шкільні підручники.

Аналіз даних довідкових популяризацій дав змогу виділити брошури з сільськогосподарської, медичної та природничої тематики й представити їхнє змістове наповнення [12, с. 3–17; 14, арк. 85, 85 зв., 86]:

Видання із сільського господарства

«Корисні звірятка – кажан, їжак та кріт» О. Степовика (ціна 3 коп.): брошура знайомить з життям цих тварин, розвінчуючи «упереджене ставлення селян до них» і доводячи їхню користь для господарства. Видання містить три малюнки; допущене в бібліотеки нижчих сільськогосподарських шкіл Міністерства землеробства і державного майна.

«Про городину» О. Степовика (ціна 5 коп.): автор знайомить з раціональними прийомами городництва. Зміст брошури наступний: 1. Звідки взялася наша городина. 2. Про місце городництва. 3. Як висівати насіння і яке. 4. Як доглядати городину далі, – про полоття, поливання та обгорткування. 5. Що треба робити, щоб мати погоже насіння. 6. Про розсадник та догляд розсади. 7. Як чергувати засів городини. 8. Городина, що розводиться на землі, підживленій того ж року (капуста, огірки, диня, гарбуз, соняшник, мак, редиска). 9. Городина, котру треба розводити на другий рік після піддобрювання (кавун, баклажан, буряк, редька, ріпа, морква, петрушка, пастернак, кріп, кукурудза, картопля). 10. Городина, котру треба розводити на третій рік після піддобрювання (горох, квасоля, боби, чечевиця, цибуля, часник). Брошура схвалена для бібліотек нижчих сільськогосподарських і садових шкіл Міністерства землеробства і державного майна.

«Бджільництво – догляд за звичайною і рамковою пасікою» Ф. Немоловського¹ (перше видання – ціна 3 коп.; видання друге, доповнене 23 малюнками, 116 стор., ціна 10 коп.): викладені основи раціонального бджільництва у розділах: 1. Природна історія бджіл (загальні свідчення про бджіл). 2. Життя бджоли (праця бджоли, її хвороби та вороги, вибір місця для пасіки, медоносні трави, системи вуликів). 3. Догляд за пасікою (догляд за бджолами відповідно пір року). У книзі описано спосіб робити добрий питний мед. Брошура схвалена для навчальних закладів Міністерства землеробства і державного майна. Книга призначена для всіх, хто має бджіл.

¹ Немоловський Пилип Іринейович (1857–?) – лікар за фахом, громадський діяч, випускник Київського університету. Очоловав нелегальну книгозбірню гуртка «політиків», що діяв у Києві в 1880-ті pp.

«Розмова про сільське господарство. Кн. IV. Виноград» Є. Чикаленка² (ціна 5 коп.). У брошурі відомий український популяризатор сільського господарства торкнувся питання виноградарства, – галузі, яка до того часу мало культивувалася в побуті селянства. У своїх порадах Є. Чикаленко ґрунтувався переважно на власному досвіді. Автор навчав, як садити виноград, як ходити коло нього в перший, другий і наступні роки. Брошура ілюстрована 13-ма малюнками (наступні перевидання книги були ілюстровані більшою кількістю малюнків і, відповідно, мали вищу ціну); допущена в бібліотеки навчальних закладів Міністерства землеробства і державного майна.

«Розмова про сільське господарство. Кн. I. Чорний пар та плодозмін» Є. Чикаленка (5-е видання, з 6 малюнками, 40 стор., ціна 6 коп.): у книзі розказано, наприклад, коли і як треба орати паранину, як орати на ярину, як саме, по скільки і що після чого сіяти; як потрібно вгноювати, щоб поле давало найбільший врожай хліба³.

«Розмова про сільське господарство. Кн. II. Худоба – коні, скотина, свині та вівці» Є. Чикаленка (ціна 6 коп.): популяризація важливих свідчень із тваринництва з описом порід коней («арапські, англійські, арденські, битюжські, клайдесдальські, рисисті, степові, шведські»), рогатої худоби («голандська, кіанська, симентальська, українська, холмогорська, шаролезька, шведська, шортгорнська»), свиней («беркширські, йоркширські») та овець («волоські, каракульські, решетилівські, романівські, цигай, чушки, шпанські»), а також із практичними порадами щодо догляду за ними. У книзі містяться адреси великих господарств, у яких культивуються ті чи інші породи. Текст ілюстрований 20 малюнками. Перше видання даної брошури премійоване Харківським товариством сільського господарства великою срібною медаллю, схвалено ученим комітетом Міністерства землеробства і державного майна та допущено Міністерством народної освіти в бібліотеки учительських семінарій, в учительські бібліотеки народних шкіл і в безкоштовні народні читальні.

«Розмова про сільське господарство. Кн. III. Сіяні трави, кукурудза та буряки» Є. Чикаленка (ціна 5 коп.): міститься ряд практичних порад щодо культивування лугових і степових сінокосів, злакових і бобових трав, а також інших рослин, культивованих із кормовими цілями: кукурудзи, буряка, моркви та картоплі. Детально розказано про трави (могар, пирій, житняк, костир, тимофіївку, люцерну, еспарцет, конюшину та ін.). Текст ілюстрований 7 малюнками (у подальшому – більшою кількістю малюнків). Перше видання брошури схвалене для навчальних закладів Міністерства землеробства і державного майна.

«Розмова про сільське господарство. Кн. V. Сад» Є. Чикаленка (вид. 3-є, з 36 малюнками, 78 стор., ціна 10 коп.): про догляд за садом, хвороби та вороги дерев, про ягідні кущі, як садити дерево, збирати урожай, про сорти родючих дерев (яблука, груші, сливи, вишні, черешні, абрикоси, персики).

«Розмова про сухоти на рогатій худобі» С. Ваганова (ціна 3 коп.). Автор – спеціаліст з ветеринарії – знайомив читачів з питаннями про зв'язок між туберкульозом рогатої худоби та чахоткою, даючи ряд практичних порад щодо застережливих мір від переходу хвороби до людини. Брошура схвалена для бібліотек

² Чикаленко Євген Харлампович (1861–1929 рр.) – громадський діяч, меценат української культури, агроном, землевласник, видавець, публіцист. Освіту здобув у Харківському університеті. Фінансово допомагав «Киевской старине», організував при Науковому товаристві Т. Шевченка у Львові фонд ім. Мордовця для допомоги українським письменникам, фінансував тижневик РУП «Селянин» у Львові. Активний член старої Громади (з 1900 р.), УДП (з 1904 р.), УДРП (з 1905 р.), ініціатор заснування ТУП (1908 р.). Організатор єдиних українських щоденних газет у Наддніпрянській Україні початку ХХ ст. – «Громадська думка» (1906 р.) та «Рада» (1906–1914 рр.).

³ Брошура Є. Чикаленка «Чорний пар та плодозмін» уперше видана в Одесі в друкарні «Южно-русского общества печатного дела» в 1897 р. (під назвою «Чорний пар, плодозмін і сіяна трава»). Вдруге перевидувалася також в Одесі 1901 р. під назвою «Чорний пар та плодозмін». Наступні видання побачили світ у С.-Петербурзі під грифом Благодійного товариства в 1903, 1908, 1910 рр. Ушосте брошура видана в Києві в друкарні Українського наукового товариства у 1918 р. та всьоме – у 1923 р. в Харкові у друкарні Наркомосвіти УСРР Всеукраїнської академії наук видавництвом «Шляхи освіти» при Наркомосвіті УСРР.

нижчих сільськогосподарських навчальних закладів Міністерства землеробства і державного майна.

«Домашня птиця» В. Корольова⁴ (з 12 малюнками, 55 стор., ціна 10 коп.): у книзі доступно викладено, якою є вигода з птахівництва; про вибір птиці; про породи курей («італійські, гамбурзькі, іспанські, польські (падуанські), китайські, андалузські, французькі – гудан, крекер, лангшани, брама, плімут-рок, віандот, орпінгтон»); про іншу надвірну доморослу птицю («тулузькі гуси, емденські, померанські, китайські (гергелі), руанські качки, пекінські, мускусні (шавкуни) індики та цесарки»); про розведення домашньої птиці, годування, догляд, хвороби. «Книжечка Корольова потрібна в кожному, навіть найбіднішому мужицькому хазяйстві, бо вона навчає тому, як мати з курки та гуски добрий дохід, та що треба робити, щоб хороша домашня птиця добре повелася» [12, с. 5].

«Як розвести на піску сосновий бір» П. Бородаєвського (з 23 малюнками, 36 стор., ціна 10 коп.): у брошурі пояснюється, як можна на неродючому піску розвести коштовний сосновий ліс; подаються поради, як заготовити соснове насіння, посадити і зберегти посаджені соснові живці та доглядати за молодим бором.

«Як дбаєш, так і маєш» М. Ганька⁵ (32 стор., ціна 3 коп.): у книзі висвітлено, «як з малим ґрунтом можна добре поставити господарство, щоб і хліб родив добре, і гній був, і з садка дохід брати; молодий та спритний господар, розпитавшись знаючих людей та навчившись по книжках, так хазяйнував, що й старим батькам було дивно» [12, с. 8].

«Скотолічебник. Поради практичні при хворобах домашньої худоби лікаря Корольова» (ціна 50 коп.). Видання включало 5 книг з ветеринарними порадами.

Видання з медицини та гігієни

«У дитини головка болить – у матері серце» Г. Задери⁶ (52 стор., ціна 5 коп.): книга корисна для матерів, адже навчає, як доглядати і годувати малих дітей (розповідається про купання, сповивання, дитячий одяг, сон); книга містить корисні поради щодо здоров'я немовлят.

«Від чого вмерла Мелася» Г. Коваленка⁷ (ціна 3 коп.): «живий» опис однієї зі страшних тогочасних епідемічних хвороб – дифтерії, з викладенням способів її лікування та вказівкою на головні профілактичні заходи.

«Добра порада. Про ліки від скаженої хвороби» М. Загірної⁸ (ціна 3 коп.): у формі розповіді з повсякденного сільського життя ілюструється позитивне значення медичного способу лікування укусів скаженої собаки та згубні наслідки довіри сільським знахарям.

«Про пошесті, – від чого вони заводяться і як їх стерегтися» В. Імшенецького (2-е видання, 32 стор., ціна 3 коп.) – характеристика важливих епідемічних захворювань (дифтерії, скарлатини, лихоманки), практичні поради щодо їхньої профілактики.

⁴ Королів (Корольов) Василь Костянтинович (літ. псевдонім Старий, 1879–1943 рр.) – письменник, ветеринар за фахом, автор практичного підручника з ветеринарії, публіцист, громадський діяч. Друкувався в часописах «Полтавские губернские ведомости», «Хуторянин», «Рада» та ін. Подавав поради сільським господарям у часописах «Село» та «Засів». Відповідальний секретар газети «Рада», один із співзасновників видавництва «Час» у Києві. У 1917–1919 рр. редагував перший український книгознавчий журнал «Книгар».

⁵ Ганько (Ганьков) Михайло Петрович – полтавський землевласник, земський діяч, до 1911 р. – голова полтавської повітової земської управи; перекладав українською мовою перший том «Истории запорожских казаков» Д. Яворницького.

⁶ Задьора Г.П. – публіцист, висвітлював медичні питання, публікувався в «Русском богатстве».

⁷ Коваленко Григорій Олексійович (1868–1937 рр.) – письменник, редактор, публіцист. У 1896–1905 рр. – секретар Чернігівської міської управи. З 1905 р. мешкав у Полтаві, працював секретарем міської думи. Один з організаторів і редакторів часопису «Рідний край» (1905–1906, № 1–26), редактор природничо-медичного вісника «Життя і знання». Друкувався з 1891 р. у журналах «Зоря», ЛНВ, «Дзвінок», етнографічних і медичних виданнях. Автор поетичних, прозових, публіцистичних творів, біографічних нарисів, літературно-критичних статей, кількох підручників та розвідок з історії, анатомії і фізіології людини, етнографії та їх видавець.

⁸ М. Загірня – псевдонім Марії Миколаївни Грінченко (1863–1928 рр.) – письменниці, перекладачки, педагога, громадської діячки. Авторка популярних брошур, перекладала українською мовою твори Г. Ібсена, М. Твена, Г. Андерсена. Друкувалася в українських періодичних виданнях, тісно співпрацювала з редакцією «Громадської думки» та «Ради», виконувала обов'язки секретаря редакції «Нової громади». У 1910–1918 рр. керувала видавництвом ім. Б. Грінченка. З 1919 р. – член комісії ВУАН для складання словника сучасної української мови.

«Лікарський порадник» М. Левицького⁹ (з малюнками, 184 стор., ціна 50 коп.): «велика, цінна і дуже корисна книжка, в двох частинах. ... Ця книжка необхідна на селі. Найбільш вона потрібна хвершалові (фельдшеру – Авт.), батьощі, вчителеві та кожному добре письменному селянинові. Писана вона досвідченим лікарем, котрий навчає, як розпізнавати пошестні (пандемічні – Авт.) хвороби, з чого вони бувають і як обходитись з хворими, поки не прибуде лікар» [12, с. 10, 11]. У першій частині книги висвітлено такі питання: наука про інфекції; причина інфекційних захворювань (мікроби); що ослаблює мікроби та від чого вони зникають; дезинфекція; як інфекція виходить з тіла хворої людини і як може увійти в здорову людину; самооборона тіла від інфекцій; вразливість і невразливість; схильність до інфекцій та причини цього; санітарні заходи; догляд за хворими. У другій частині книги охарактеризовано ряд захворювань: «Холера. Черевний тиф. Кривавиця. Віспа. Вітряна віспа. Висипний тиф. Скарлатина. Кір. Краснуха. Бешиха. Інфлюенція (*[застаріле]* – грип – Авт.). Крупове запалення легенів. Коклюш. Дифтерія та круп. Свинка. Чума. Зворотний тиф. Пошестний правець. Пропасниця. Правець-непошестний. Туберкульоз. Золотуха. Пранці (сіфіліс). М'який шанкр. Наконечник. Трахома. Проказа. Короста. Сибірська язва. Сап. Актіномікоз. Сказ. Тріхіноз. Глинець (цинга) та куряча сліпота. Рафанія¹⁰ та пелагра. Нервові пошесті. Таблиця строків ізоляції школярів».

«Клопіт у селі Білашівці» Г. Коваленко (22 стор., ціна 4 коп.): розповідь про хворобу сифіліс, причини її появи, профілактичні заходи.

«Життя людського тіла» В. Лункевича¹¹ (з малюнками): «про найважливішу роботу частин, які допомагають людському тілові жити, розказано в книжечці Лункевича, яку слід прочитати і школяреві та й дорослому чоловікові» [12, с. 12].

Видання з природознавства

«Історія землі» В. Лункевича (41 малюнок, 78 стор., ціна 12 коп.). Зміст книги наступний: земля та перші віки її; земляна кора; підземний вогонь; праця води та повітря; невидимі робітники; минуле землі; будучина землі.

«Про рослини» О. Степовика (36 малюнків, 97 стор., ціна 15 коп.). Книга складається з трьох частин. У першій розкрито, наприклад, такі питання: Що таке рослина? Навіщо рослині корінь? Як дізнатись про зріст дерева? Яку вдачу дерево має та як воно людей лякає? Звідки беруться гілочки та квітки? Чому від рослин краще повітря? Як з насіння виростає рослина? Чому насіння інколи не сходять? тощо. У другій частині дано опис трут-зілля та як від них уберегтись (дурман, блекота, чорні вовчі ягоди, паслін, червоні вовчі ягоди, дикий шафран, болиголова, собача петрушка, плевел отруйний). Третя частина книги містить відомості про дерева (дуб, липа, береза, осина, верба, вільха).

«Пригода на хуторі» О. Русова¹² (18 малюнків, 64 стор., ціна 5 коп.): книга присвячена метеорології, а саме, що треба знати, щоб вгадувати добру погоду; подано описи метеорологічних пристроїв (дощоміра, термометра, барометра).

⁹ Левицький Модест Пилипович (1866–1932 рр.) – лікар, публіцист, письменник, громадський діяч. Закінчив історико-філологічний та медичний факультети Київського університету. Працював лікарем у Білій Церкві, на Волині. Автор публіцистичних брошур («Рідна мова», «Десять заповідей здоров'я»), збірок художніх творів, публікував новели, переклади. У 1918–1919 рр. керував санітарним і культурно-освітнім відділенням міністерства шляхів сполучення УНР. У 1919 р. – радник, а пізніше – голова дипломатичної місії у Греції. Емігрував за кордон. З 1927 р. мешкав у Луцьку, працюючи лікарем і вчителем.

¹⁰ Рафанія («злі корчі», «роса святого Петра», «вогонь святого Антонія», нім. Kriebelkrankheit «нервова хвороба», ерготизм) – це гостро протікаюче захворювання, яке виникає при поїданні продуктів рослинного походження, що містять маточні ріжки – *Claviceps purpurea*. Ураженими грибок можуть бути такі рослинні продукти як жито, пшениця, ячмінь, відходи переробки цих злаків та дикорослі злакові культури (тонконіг, костриця, грястиця, стоколос, пирій, тимофійка).

¹¹ Лункевич Валеріан Вікторович (1866–1941 рр.) – російський біолог-популяризатор, історик природознавства. Автор популярних фахових праць, тритомника з історії біології – «Від Геракліта до Дарвіна».

¹² Русов Олександр Олександрович (1847–1915 рр.) – публіцист, статистик, етнограф, громадський діяч. Закінчив історико-філософський факультет Київського університету. Член Старої Громади, брав участь у діяльності Південно-

«Мале та розумне (оповідання про мурашок)» С. Єфремова (64 стор., ціна 8 коп.) – книга про мурашині громади, як вони порядкують своє життя у мурашниках; про те, як вчені досліджували мурашине життя і роботу.

«Під землею» М. Загірної (8 малюнків, 108 стор., ціна 12 коп.) – книга про життя і роботу шахтарів, видобуток кам'яного вугілля у шахтах.

«Як люди живуть у Норвегії» С. Русової¹³ (48 стор., ціна 6 коп.) – брошура про природу, побут, громадське і політичне життя країни. «Мова в книжці натуральна й хороша» [12, с. 15].

«Серед виноградарів південної Франції» С. Русової і Ф. Вовка¹⁴ (з малюнками, 64 стор., ціна 6 коп.): у книзі вміщено спогади її авторів від подорожі Францією – країною, яка «по вдачі селянського люду, його побуту дуже нагадує Україну». Описано побут і заняття французьких виноградарів.

«Початкова географія» С. Русової (57 малюнків, 111 стор., ціна 35 коп.) складається з наступних розділів: Масштаб, план, карта. Вода на землі. Море і океан. Грунт землі. Гори й низини. Земна куля. Звідки взяли гори і вулкани. Про повітря. Денний і річний оборот землі. Місяць і зорі. Клімат. Рослини й звірі на землі. Люди. Російська держава. Межі української землі. Українські моря – Чорне й Азовське. Українські річки. Дніпро. Дністер та другі українські річки. Люд на Україні. З чого живе український люд. Уряд. Міста на Україні.

«Підземне царство» В. Лункевича (64 малюнки, 96 стор., ціна 15 коп.): «в книжечці розказано, які дивовижні скаменіліості трапляються людям знаходити в землі, та як по них вчені довідуються, яка звірина жила на землі ...в найдавніші часи» [12, с. 16].

«Про хімію» В. Мазуренка (8 малюнків, 86 стор., ціна 15 коп.): у книзі викладено основи хімії, які дають уявлення про «будову матеріалів та що відбувається з ними при сполученні з іншими речовинами». Виклад матеріалу здійснено за такими розділами: Ознаки речовини. Три стани речовини: твердий, рідкий і газовий. Вага речовини. Хімічна зміна речовини. Горіння. Хімія і фізика. Енергія. Закон. Елементи. Закон постійності елементів. Заслуга алхіміків. Metали і не-метали. Кислоти. Сіль. Легкі метали. Земельні метали – алюміній. Лужно-земельні метали – магній, кальцій. Лужні метали – натрій, калій. Важкі метали. Залізо та подібні до нього метали. Мідь та подібні до неї метали. Олово і свинець. Таблиця металів. Таблиця не-металів. Кисень. Сірка. Водень. Вода. Азот. Азот і повітря. Вуглець. Оксид вуглецю. Звідки ж береться енергія і життя на землі?

Крім видрукованих науково-популярних книг Благодійним товариством у річних звітах окреслювалися досить широкі плани бажаних для видання тем. Вважаємо за доцільне їх навести [20, с. 186–189, 192–193, 195–198]:

Природознавство

Відомості з космографії – про сонце, місяць і зірки.

Західного відділу Російського географічного товариства. Один з організаторів земської медицини на Чернігівщині. У 1902 р. переїхав до С.-Петербургу, де працював у страховому товаристві. 1909 р. повернувся до Києва, зайнявши посаду викладача Комерційного інституту. Автор більше 40 наукових праць з економічної статистики, співпрацював з «Громадською думкою», «Радою», публікувався в «Рідному краї», «Новій громаді», «Киевской старине».

¹³ Русова Софія Федорівна (1856–1940 рр.) – освітянська і громадська діячка, засновниця жіночих організацій, член Київської та Одеської Громад, Харківського товариства писемності. Викладала на Вищих жіночих курсах та у Фребелівському інституті, співзасновниця й співредакторка педагогічного журналу «Світло». Дружина О.О. Русова. Член Центральної Ради. У 1917–1919 рр. – директор департаменту дошкільної та позашкільної освіти Генерального секретарства (міністерства) освіти.

¹⁴ Вовк Федір Кіндратович (1847–1918 рр.) – етнограф, археолог, антрополог, громадський діяч. Навчався в університетах Києва й Одеси. У 1879–1905 рр. жив в еміграції у Франції. Працював у наукових установах і навчальних закладах Франції, Швейцарії, Австро-Угорщини, Чехо-Словаччини, Болгарії, Італії. У 1903–1905 рр. проводив антропометричні й етнологічні дослідження населення Буковини, Закарпаття й Галичини, а в 1905–1915 рр. – населення всієї Наддніпрянської України. Один з перших дослідників палеоліту на території України. Автор близько 455 праць, брав участь у виданні «Кобзаря» (1876 р.). Послідовник французької антропологічної школи. З 1905 р. жив у С.-Петербурзі, працював приват-доцентом, а потім професором Петербурзького університету.

Відомості з фізики – про повітря і воду; тепло та холод; світло; звук; магнетизм і електрику.

Відомості з фізичної географії: будова і форма землі; її рух; розподіл води та суходолу; атмосфера, клімат, значення морів; гори; вулкани; мінерали та їх обробка; Кривий Ріг та його сучасна експлуатація; кам'яна сіль, її видобуток, копальні Бахмутського повіту; солеваріння на березі Чорного моря; практичне використання солей; крейда, вапно, глина, їх видобуток і застосування; кам'яне вугілля; Донецький басейн і його експлуатація.

Відомості з біології: життя на землі; полярні та холодні країни; розподіл тварин і рослин, їх видозміни під впливом навколишнього середовища; людські раси; пристосування тварин і рослин в боротьбі за існування; походження тваринного світу; рослинний світ; анатомія людини і тварин; мікроорганізми та процес бродіння; дрожі, квас, пиво, горілка та вино.

Географія політична та соціальна у зв'язку з етнографією

Україна; Галичина; Буковина; Угорська Русь (Закарпаття – Авт.): окремі в релігійному, історичному, економічному відношенні райони та поселення.

Росія; загальна географія європейської та азіатської Росії.

Окремі регіони Росії: Кавказ; Сибір; переселення в Сибір; Усурійський край; Фінляндія; Поволжя; Західна Русь; Крим.

Культурно-історичні нариси різних народів. Слов'яни в Австрії, Туреччині та Німеччині; германо-саксонські народи: німці, англійці, шведи, норвежці, данці; романські народи: французи, італійці, іспанці та португальці; араби й турки; китайці; японці; корейці.

Окремі частини світу: «Північно-Американські Об'єднані Штати»; Канада; полярні країни; тропічні країни; дикуни та кочівники; пампаси Південної Америки; долина Нілу; Єгипет; Середня Африка та Сахара; гірські місцевості Азії; Австралія і Зеландія.

Ремесла

Ковальське ремесло; слюсарне; теслярське; токарне; гончарне; пічне; малярне; чоботарне; кравецьке; ткацьке; жіноче рукоділля та художні роботи.

Техніка

Поняття про силу. Прості машини (важелі, зубчаті колеса та ін.). Складні механізми. Машини-двигуни (кінні паровози, водяні колеса й турбіни, електричні, керосинні мотори). Парові машини, локомотиви, парові котли, їх облаштування та догляд за ними. Прядильні і ткацькі верстати; машини для обробки дерева й металів; виробництво паперу; мукомельне, маслوبيйне, цегляне, черепичне виробництво.

Хімічні виробництва з обробки мінеральних речовин (скло, фарфор і фаянс, кераміка, цемент, вапно, цегла). Виробництва, засновані на бродінні (пиво, горілка, вино). Виробництво кислот. Цукрове виробництво. Обробка тваринних продуктів (свічки, мило, сало). Добування металів; чавун, доменне виробництво, пудлінговий, бессемеровський, мартенівський і тигельний процеси. Землеробські машини та їх будова. Машини для обробки ґрунтів, для збору врожаю та молотьби, віялки тощо.

Сільське господарство

Землеробство у різних народів. Ґрунт, його обробка та удобрення. Знаряддя обробки ґрунтів. Отримання посівного зерна. Культури картоплі, кормового та цукрового буряка тощо. Соняшник. Жито, пшениця та інші зернові. Луки, їх покращення. Сівозміни, придатні для селянських господарств різних районів України. Допомога по вибору знарядь і машин, необхідних у селянських господарствах. Сільськогосподарське будівництво. Удобрення. Про земських агрономів. Обробка окремих рослин: тютюн, конопля, льон, лікувальні рослини. Виготовлення ароматичних ефірних масел. Промисли в сільському господарстві: розведення курей та іншої домашньої

птиці; шовківництво; рибальство та риборозведення; догляд за коровою та молочне господарство; артільні молочні ферми в Данії; свинарство; вівчарство; плідівництво; лісівництво та лісорозведення. Боротьба з шкідливими умовами господарства: яри та піски, боротьба з ними; болота та їх осушення; засухи та штучне зрошення; криниці, каналізація; шкідники.

Медицина та гігієна

Фізіологія та гігієна харчування. Умови життя людей: повітря, вода, ґрунти, помешкання і вентиляція, одяг, догляд за шкірою. Професійна гігієна: виробництва, шкідливі для здоров'я (фосфор, свинець, побілка хлором); цегляні та шкіропереробні заводи; землекопи та переправники лісу; шкода від недотримання загальних правил гігієни в майстернях і на фабриках; тривалість робочого дня з точки зору гігієни; праця жінок і дітей; необхідність облаштування для робітників помешкань і бань. Шкідливі хвороби та значення санітарних мір. Туберкульоз. Трахома та гігієна очей. Сифіліс та боротьба з ним. Перша допомога від нещасних випадків. Жіночі хвороби; вагітність і пологи. Фізичне виховання дітей, зокрема дівчаток, та гігієнічний догляд за ними. Алкоголізм. Домашнє лікування.

Ветеринарія

Догляд за домашніми тваринами. Заразні хвороби худоби та коней: сап, чума, сибірська виразка, ящур. Лікування худоби.

Отже, «Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг» стало на теренах Російської імперії одним з небагатьох, якому вдалося втриматися у бурхливому вирі суспільного життя початку ХХ ст., окрім того, значно розгорнути свою діяльність і зробити вагомий внесок у національне книгодрукування і розповсюдження науково-популярних книг серед населення України. Україномовна науково-популярна книга початку ХХ ст., будучи дієвою у тогочасному суспільному просторі, створювала своєрідне інформаційне поле, що було одним із способів існування національної культури й етносу. Саме цей вид книг, побутуючи у суспільстві та виконуючи свою просвітницьку функцію, був одночасно і комунікативним засобом, що поширював теоретичні та прикладні знання, винаходи, організаційний досвід про минуле науки і техніки. Крім того, науково-популярна книга у розрізі філософсько-світоглядної функції популяризувала ідеї та знання, що мали потенційну можливість впливати на формування наукового світогляду широких верств населення. Не менш важливою була й культурологічна функція науково-популярної книги, що полягала в передачі новим поколінням українців духовних традицій, морально-естетичних цінностей, а також залучення масового читача до естетики наукового пошуку. На зміну белетристичним творам, календарям, духовним і богословським виданням ХVІІІ–ХІХ ст. прийшли науково-популярні й наукові видання, довідкова література, шкільні підручники тощо.

«Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг» з самого початку свого існування ставило за мету популяризувати у доступній для народу формі корисні знання з області сільського господарства, природознавства, медицини, гігієни, ветеринарії тощо. Тематичний репертуар товариства охоплював досить широкий спектр. Представники Благодійного товариства у зв'язку зі сприянням підняттю освітнього рівня сільського населення клопотали перед міністерством народної освіти у тому, щоб допустити науково-популярні видання українською мовою у шкільні та народні бібліотеки, читальні на підставах, однакових із книгами російською літературною мовою. Маючи просвітницький характер та назву «книги для народу», українські науково-популярні видання початку ХХ ст. допомагали масовому читачеві осмислити свій повсякденний побут, встановити його роль і зв'язок з виробничою діяльністю всього людства, допомогти йому удосконалити процеси своєї праці, дати йому його основні гігієнічні навички, а заодно – виробити цілісний світогляд на культуру народу.

**Перелік книг, видрукованих «Благодійним товариством
з видання загальнокорисних і дешевих книг» у 1899–1918 рр.**

1. Комаров О.Ф. Корыстни звирятка: Кажан, йижак та зинське щеня (крит) / Написав О. Степовык [псевд.]. – СПб.: Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн. Тип. В.С. Балашев и К., 1899. – 19 с.: мал. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 1).
2. Комаров О.Ф. Про городыну / Написав О. Степовык [псевд.]. – СПб.: Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн. Тип. В.С. Балашев и К., 1899. – 56 с. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 2).
3. Барвінок Ганна. Молодича боротьба, 1899. (№ 3).
4. Куліш П. Оріся, 1900. (№ 4).
5. Барвінок Ганна. Вірна пара, 1900. (№ 5).
6. Немоловський П.І. Бджильництво: Догляд за звичайною и рамковою пасикою / Ф.И. Немоловский. – СПб.: Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн. Тип. Штаба Отд. Корпуса Жандармов, 1900. – 105 с. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 6).
7. Ваганов С. Розмова про сухоти на рогатій худобі: (Яка се хвороба і як від неї боронитись) / Зложив Сергій Ваганов. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1901. – 32 с. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 10).
8. Комаров М.Ф. Оповідання про Антона Головатого та про початок чорноморського козацького війська / Написав М. Комар [псевд.]; 3 малюнками А. Ждахи. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1901. – 52 с.: мал. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 7).
9. Комаров М.Ф. Оповідання про Богдана Хмельницького: Як визволив він Україну від неволі польської: (3 портретами і малюнками) / Написав М. Комар [псевд.]. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Типо-литогр. А. Лейферта, 1901. – 80 с.: портр., мал. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 12). – В кн. портр. Б. Хмельницького, П. Сагайдачного, П. Могили.
10. Кониський О.Я. Оповідання про Тараса Шевченка: 3 портретами і малюнками / Написав О.Я. Кониський. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1901. – 32 с.: портр., мал. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 8). – В кн. портр. Т.Г. Шевченка.
11. Куліш П.О. Виговщина: Історичне оповідання: 3 портретом Виговського / Написав П.О. Куліш. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1901. – 24 с.: портр. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 11).
12. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є.Х. Чикаленко. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Электро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1901. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 9). – Кн. 4: Выноград: (3 малюнкамы). – 40 с.: мал.
13. Грінченко Б.Д. Оповідання про Євгена Гребінку / Б.Д. Грінченко. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1902. – 23 с.: портр. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 17).
14. Грінченко Б.Д. Оповідання про Івана Котляревського / Б.Д. Грінченко. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1902. – 32 с.: портр., фот. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 14).
15. Грінченко М.М. Добра порада: Оповідання про ліки від скаженої хвороби / Написала М. Загірня [псевд.]. – 2-е вид. – СПб.: [Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1902. – 32 с. – (Благовтор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 16).

16. Імшенецький В. Від чого заводяться пошесті або лихі хвороби і як їх стерегтися / Написав лікар В. Імшенецький. – 2-е вид. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1902. – 32 с. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 18). – На обкл. назва: Про пошесті або лихі хвороби.

17. Коваленко Г.О. Від чого вмерла Мелася?: Оповідання про обклад / Написав Грицько Коваленко. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1902. – 36 с. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 13).

18. Комаров О.Ф. Корисні звірятка: Кажан, їжак та кріт / Написав О. Степовик [псевд.]. – 2-е вид. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1902. – 24 с.: іл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 1).

19. Комаров О.Ф. Про городину / Написав О. Степовик [псевд.]. – 2-е вид., допов. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1902. – 60 с.: табл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 2).

20. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 2-е вид., допов. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1902. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 19). – Кн. 2: Худоба: Кони, скотына, свини та вівци: (3 20 малюнкамы). – 48 с.: мал.

21. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 2-е вид., допов. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1902. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 15). – Кн. 3: Сіяни трави, кукуруза та буряки: (3 малюнкамы). – 40 с.: мал.

22. Грінченко Б.Д. Хто робить, той і має: Оповідання про Джемса Гарфільда / [За людьми переказав Б. Грінченко]. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1903. – 71 с. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 21).

23. Грінченко М.М. Мудрий учитель: Оповідання про Сократа / [За людьми переказала М. Загірня [псевд.]]. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1903. – 64 с.: портр. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 23).

24. Грінченко М.М. Як вигадано машиною їздити: [Про Д. Стефенсона] / Написала М. Загірня [псевд.]. – 2-е вид. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1903. – 32 с.: портр. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 24).

25. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 3-є вид., випр. й допов. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1903. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 22). – Кн. 1: Чорный пар та плодозмин: (3 малюнкамы). – 32 с.: мал.

26. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1903. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 20). – Кн. 5: Сад: (3 36 малюнкамы). – 80 с.: мал.

27. Ганько М. Як дбаєш, так і маєш: Оповідання Михайла Ганька. – 2-е вид. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1904. – 32 с. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 25).

28. Немоловський П.І. Бжільництво: Догляд за звичайною і рамковою пасікою: 3 23 малюнкамы І.Ф. Немоловського / Написав Ф.И. Немоловський. – 2-е вид. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1904. – 117 с.: мал. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 6).

29. Русов О. Пригода на хуторі: Оповідання [про метеорологічні явища]: 3 18 малюнкамы. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща

Глухонемых, 1904. – 64 с.: мал., карти. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 27).

30. Русова С.Ф. Божя іскра: Оповідання про Рафаеля С. Русової. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1904. – 48 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 28).

31. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Написав Є. Чикаленко. – 2-е вид., випр. й допов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1904. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 9). – Кн. 4: Виноград: (З 16 малюнками). – 44 с.: мал.

32. Шевченко Т.Г. Наймичка: Поема Тараса Шевченка: З портретом автора і 29 малюнками Н.Н. Каразіна. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1904. – 32 с.: портр., мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 26).

33. Вінок: Читанка: З 120 малюнками / Уложив О. Білоусенко [О.Г. Лотоцький]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1905. – 192 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 31). – Авт. прозових і поет. творів: Є.П. Гребінка, Б.Д. Грінченко, С.В. Руданський, М. Вовчок, Г.І. Грушевський, Т.Г. Шевченко, А.Л. Метлинський, М.К., П.О. Куліш, О.Я. Кониський, Я.І. Щоголів, М.М. Коцюбинський, Т.О. Зіньківський, І.І. Манжура, Олеся Зірка [О.П. Косач (Кривинюк)], Ю.А. Федькович, Е.Б. – В кн. також казка Г.-Х. Андерсена в пер. М. Старицького, вірш О.С. Пушкіна в пер. С.В. Руданського та народні казки, думи, пісні.

34. Грінченко М.М. Оборонець покривджених: (Оповідання про Лінкольна) / Написала М. Загірня [псевд.]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1905. – 87 с.: портр. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 35). – В кн. портр. А. Лінкольна.

35. Грінченко М.М. Під землею: Оповідання про шахти / Написала М. Загірня [псевд.]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1905. – 108 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 34).

36. Доманицький В.М. Товариські крамниці: (Потребительские товарищества) / Василь Доманицький. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1905 (обкл. 1906). – 40 с.: табл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 39).

37. Єфремов П.О. Мале та розумне: (Оповідання про мурашок) / [Переказав П.Є.]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Електро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1905. – 64 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 36).

38. Задера Г.П. У дитини головка болить – у матері серце: (Як годувати та доглядати малих дітей) / Написав Г.П. Задера. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1905. – 52 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 33). – На тит. арк.: Посвята щирим матерям.

39. Рильський Т.Р. Сільські пригоди: (Про випаси): Оповідання селянина / Ф. Рильський. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1905. – 48 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 32).

40. Русова С.Ф., Вовк Ф.К. Серед виноградарів Південної Франції С. Русової і Хв. Вовка. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1905. – 64 с.: фот., карта. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 37). – На обкл. та с. 4 карта Франції.

41. Сенкевич Г. Ходимо за Ним! З 9 малюнками / [За Г. Сенкевичем переповив О. Кониський]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1905. – 56 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 30).

42. Шевченко Т.Г. Катерина: Поема Тараса Шевченка: 3 15 малюнками Н.Н. Каразіна. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1905. – 32 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 29).

43. Василенко В.І. Вжитки селянські по Полтавщині. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Видрукувано коштом фонда ім. О.О. Русова. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1906. – 39 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 45).

44. Веретельник А. Оповідання про Вука Караджіча / Написав А. Веретельник. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Аленовой), 1906. – 31 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 49).

45. Доманицький В.М. Смерть за правду: (Оповідання про Івана Гуса) / Написав В. Доманицький. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Аленовой), 1906. – 31 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 50).

46. Дорошенко Д.І. На громадській роботі: (Про Пантелеймона Куліша). – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Электро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1906. – 32 с.: портр. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 40). – В кн. також вірш: Він спить / М. Чернявський.

47. Дорошенко Д.І. Як відкрито Новий Світ Д. Дорошенка. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Электро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1906. – 55 с.: іл., портр. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 38). – В кн. портр. Х. Колумба.

48. Квітка К.В. Початки науки про права конституційні / Зложив К. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Электро-Тип. Н.Я. Стойковой, 1906. – 64 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 47).

49. Квітка К.В. Права що до виборців / За В. Водовозовим написав К. Квітка. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1906. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 42).

50. Квітка К.В. Права що до виборців. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1906. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 43).

51. Левицький М.П. Петрусів сон: Оповідання / М. Левицький. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Видано на фонд ім. І.Я. Череватенка. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1906. – 23 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 44).

52. Первоучителі славян [Кирило і Мефодій] / [А. Ст-кий]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.], 1906. – 32 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 41).

53. Русова С. Як люде живуть у Норвегії. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых, 1906. – 48 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 48). – На обкл. карта Скандинавського півострова.

54. Український Буквар / По підручнику А. Потєбні уложила С. Русова. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Т-во п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1906. – 36 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 46). – В кн. також вірші (без підпису).

55. Грушевський М. Про старі часи на Україні, 1907. (№ 51).

56. Снарєнко А. Про народоправство [Стародавнього Риму та Стародавньої Греції]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Аленовой), 1907. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 52). – Кн. 1. – 48 с.

57. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 3-є вид., допов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф.

«Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1907. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 19). – Кн. 2: Худоба: Коні, скотина, свині та віці: (3 20 малюнками). – 48 с.: мал.

58. Шевченко Т. Кобзар / [Ред., авт. передм. та приміт. В.М. Доманицький]. – СПб.: Вид. О-ва ім. Т.Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Юж. России и Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн. Книгопечатня Шмидт, 1907. – XVI, 636 с., 1 арк. портр.

59. Бородаєвський П. Як розвести на піску сосновий бір. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – 36 с.: іл., табл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 53).

60. Доманицький В. Товариські крамниці: (Потребительські товариства). – 2-е вид., випр. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Аленовой), 1908. – 46 с.: табл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 39).

61. Коваленко Г.А. Про життя Павла Грабовського / Гр. Сьогобочній [псевд.]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Аленовой), 1908. – 28 с.: портр. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 56). – В кн. портр. та вірші П.А. Грабовського.

62. Королів-Старий В.К. Ветеринарні поради / В. Корольов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 55-а). – Кн. 1: Зверхні хвороби та хвороби окремих частин тіла (органів). – 48 с.: мал.

63. Королів-Старий В.К. Ветеринарні поради / В. Корольов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 55-б). – Кн. 2: Хвороби на копити. Доладне кування коней. – 36 с.: мал.

64. Королів-Старий В.К. Ветеринарні поради / В. Корольов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 55-в). – Кн. 3: Хвороби шкури. – 28 с.: мал.

65. Королів-Старий В.К. Ветеринарні поради / В. Корольов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 55-г). – Кн. 4: Внутрішні хвороби. – 47 с.: мал.

66. Королів-Старий В.К. Ветеринарні поради / В. Корольов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 55-д). – Кн. 5: Пошесті на худобі. – 48 с.

67. Королів-Старий В.К. Скотолічебник: (Ветеринарні поради): 3 40 малюнками / Написав В. Корольов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – 225, IV, [2] с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 55).

68. Мазуренко В.П. Про хімію / Написав Вас.П. Мазуренко. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Аленовой), 1908. – 88 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 54). – На тит. арк. епіграф з твору І. Канта.

69. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 4-е вид., випр. і допов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1908. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 22). – Кн. 1: Чорний пар та плодозмін: (3 малюнками). – 32 с.: мал.

70. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 2-е вид. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Електро-Тип.

- Н.Я. Стойковой», 1908. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 20). – Кн. 5: Сад: (3 36 малюнками). – 77, [3] с.: мал.
71. Шевченко Т. Кобзар. – 2-е вид. – СПб.: Вид. О-ва им. Т.Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Юж. России и Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн. Книгопечатня Шмидт, 1908. – XX, 634 с., 1 с. портр. – В кн. також ст.: Життя Тараса Шевченка / В. Доманицький.
72. Бородаєвський С.В. Про кредитні кооперації: (Позичково-зберегательні та кредитні товариства) / [Пер. з рос. П.Я. Стебницького]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Алленовой), 1909. – 52 с.: табл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 57).
73. Шевченко Т.Г. Катерина: Поема Тараса Шевченка: 3 15 малюнками Н.Н. Каразіна. – 2-е вид. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. СПб. Уч-ща Глухонемых (М. Алленовой), 1909. – 36 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 29).
74. Коваленко Г.О. Від чого вмерла Мелася?: Оповідання про обклад / Написав Грицько Коваленко. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых (М. Алленовой), 1910. – 32 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 13).
75. Коваленко Г.О. Клопіт у селі Білашівці: (Оповідання про погану хворобу) / Написав Грицько Коваленко. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых (М. Алленовой), 1910. – 24 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 59).
76. Королів-Старий В.К. Домашня птиця – її породи, розведення, годування, догляд та деякі хвороби: (Птахівництво) / В. Корольов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых (М. Алленовой), 1910. – 55 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 61).
77. Кулжинський М. Роберт Овен: Його життя та діла / Написав М. Кулжинський. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Уч-ща Глухонемых (М. Алленовой), 1910. – 36 с.: портр. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 58). – В кн. портр. Р. Оуена.
78. Левицький М.П. Петрусів сон: Оповідання / М. Левицький. – 2-е вид. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Фонд ім. І.Я. Череватенка. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых (М. Алленовой), 1910. – 24 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 44).
79. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 5-е вид., допов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1910. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 22). – Кн. 1: Чорний пар та плодозмін: (3 6 малюнками). – 40 с.
80. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 4-е вид., допов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1910. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 19). – Кн. 2: Худоба: Коні, скотина, свині та вівці: (3 20 малюнками). – 51 с.
81. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 3-є вид., допов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1910. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 15). – Кн. 3: Сіяні трави, кукуруза та буряки: (3 малюнками). – 44 с.
82. Комаров О.Ф. Оповідання про рослини: Про всі рослини гуртом. Трути-зілля. Деякі наші дерева: 3 36 малюнками / Зложив О. Степовик [псевд.]. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых, 1911. – 97 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 63).

83. Комаров О.Ф. Про городину / Написав О. Степовик [псевд.]. – 3-є вид., випр. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых, 1911 – 52 с. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 2).

84. Лункевич В. Підземне царство: 3 64 малюнками / Переклад В. Чикаленко. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых, 1911 – 96 с.: табл., іл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 64).

85. Русова С. Початкова географія. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва под фирмою «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1911 – 112 с., 1 арк. карт: іл., карти. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 60). – В кн. карти: Київщина; Україна і сусідні губернії; Півострів Крим; Російська держава; Річні системи України; Розселення українців.

86. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське хазяйство / Є. Чикаленко. – 3-є вид., випр. й допов. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва под фирмою «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1911. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 9). – Кн. 4: Виноград: (3 16 малюнками). – 40 с.: мал.

87. Шевченко Т.Г. Маленький Кобзарь: 3 портретом, життєписом і 32 малюнками / Упорядкував з передм. «Хто був Тарас Шевченко?» В. Доманицький. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1911. – VII, 143, [3] с., 1 арк. портр.: іл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 62).

88. Григор'єв Н.Я. Мораль: (Природа, зміст, історія та норми її) / Гр. Наш [псевд.]. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1912. – 191 с. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 66).

89. Доманицький В.М. Товариські крамниці: (Потребительські товариства). – 3-є вид. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых, 1912. – 44 с.: табл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 39).

90. Лункевич В.В. Історія Землі: 3 41 малюнком / Переклад В. Чикаленко. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых, 1912. – 79 с.: іл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 67).

91. Рідна школа: Перша читанка / Склав Спиридон Черкасенко. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1912. – 164 с.: іл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 65). – На звороті тит. арк.: Софії Федорівні Русовій з почуттям глибокого поважання присвячую цю працю. – Авт. Прозових та поетичних творів: Т.Г. Шевченко, Л.І. Глібов, А.Ю. Тесленко, Я.І. Щоголев, І.І. Манжура, М.Ф. Чернявський, Марко Вовчок, Л.І. Боровиковський, Є.П. Гребінка, Б.Д. Грінченко, П. Мирний, О. Пчілка, О. Єфименкова [О.Я. Єфименко], С.Ф. Черкасенко, І.І. Горбунов-Посадов, А. Купріянова, О. Степовик [О.Ф. Комаров], М.Ф. Комаров, С.В. Руданський, П.О. Куліш, В.М. Львов, Г.П. Шерстюк, П. Граб [П.А. Грабовський], С.О. Порєцький, М.М. Богданов, Г.О. Коваленко, І. Левицький [І.С. Нечуй-Левицький], О.Я. Кониський, М.П. Старицький, Г.-К. Андерсен, І.Я. Франко. – В книзі також українські народні приказки, загадки, бувальщини, жарти, пісні, прикмети, колядки, щедрівки.

92. Єфремов С.О. Борис Грінченко: Про життя його та діла / Написав Сергій Єфремов. – Пб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Друк. Братів В. та І. Линників, 1913. – 53, III с.: портр., іл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 68). – На тит.арк. приміт.: Видано на фонд бувшої Київської «Просвіти».

93. Левицький М.П. Лікарський порадник: (Епідеміологія – або наука про пошесті): 3 малюнками. – СПб.: [Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1913. – VIII, 184 с.: іл. – (Благодвор. О-во изд. общеплез. и дешёвых кн.; № 69).

94. Чикаленко Є.Х. Розмова про сільське господарство / Є. Чикаленко. – 4-е вид., перероб. і допов. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1913. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 15). – Кн. 3: Сіяні трави, кукуруза та буряки: (3 малюнками). – 56 с.: іл.

95. Голіцинська К. Земська страховка і яка від неї користь / Написала К. Голіцинська. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Т-ва п. ф. «Электро-Тип. Н.Я. Стойковой», 1914. – 32 с. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 70).

96. Кониський О.Я. Оповідання про Тараса Шевченка: 3 портретами і малюнками. – 2-е вид. – СПб.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Братъев В. и И. Линник, 1914. – 31 с.: мал., портр. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 8). – На обкл. та в кн. портр. Т.Г. Шевченка.

97. Доманицький В.М. Смерть за правду: Памяти Івана Гуса. – 2-е вид. – Пг.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Имп. Уч-ща Глухонемых, 1915. – 32 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 50).

98. Лункевич В.В. Життя людського тіла / Переклад В. Чикаленко. – Пг.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Тип. Братъев В. и И. Линник, 1915. – 56 с.: мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 71).

99. Єфремов С.О. Іван Франко: Про життя його та діла / Написав Сергій Єфремов. – Пг.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Друк. Братів В. и И. Линників, 1916. – 46, II с.: портр. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 73). – На окр. арк. портр. І.Я. Франка.

100. Нібур [Б.-Г.]. Оповідання про давніх героїв / З вступною статтею «Грецькі боги» Ф. Слюсаренка; Переклав М. Якимовецький. – Пг.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Друк. А.Ф. Дресслера, 1916. – 83 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 76). – На обкл.: Переклад з німецької М. Якимовецького.

101. Ростовцев М.І. Давно минуле нашого Півдня / Переклад Л. Чикаленка. – Пг.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Друк. А.Ф. Дресслера, 1916. – 48 с.: іл. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 72).

102. Український вертеп: Текст [вертепної драми], малюнки, ноти / З вступною статтею «Про походження українського вертепу» Ол. Кисіля. – Пг.: [Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.]. Друк. «Екатерингоф. Печ. Дело», 1916 (обкл. 1918). – 68 с., 4 арк. мал. – (Благотвор. О-во изд. общеполез. и дешёвых кн.; № 74). – У зверненні «До читачів» на с. 2 обкл. зазначено, що книга дійсно надрукована в 1916 р., але розповсюджена у 1918 р. – Ноти у виданні відсутні.

103. Календарь на 1917 р. (книжка), 1916. (№ 75).

104. Нібур. Оповідання про давніх героїв. Вид. 2-ге, 1918.

105. Чикаленко Є. Розмова про мову. Вид. 2-ге, 1918. (№ 77).

106. Календарь на 1918 рік (книжка), 1917. (№ 78).

107. Дорошенко Д. По рідному краю, 1918. (№ 79).

108. Календарь на 1919 рік (книжка), 1918. (№ 80).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко О. Північний вогник / Олександр Білоусенко // Книгар. – 1918. – № 9. – С. 489–498.

2. Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Благодійне_товариство_видання_загальнокорисних_і_дешевих_книг. – Назва з екрану.

3. Благодійне товариство видання загальнокорисних та дешевих книжок. Показчик видань за 1898–1918 рр. // Книгар. – 1919. – № 20. – С. 1327–1329.

4. Благотворительное общество издания общепольных и дешёвых книг, основанное 1898 г. // Книговедение. Энциклопедический словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1981. – С. 81.
5. Дей О.І. «Благодійне Товариство для видання загальнокорисних і дешевих книг» / О.І. Дей // Українська літературна енциклопедія. – Т. 1. – К., 1988. – С. 193.
6. Демуз І. Діяльність «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг» (1898–1908) / І. Демуз // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Вип. 23. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – С. 73–81.
7. Демуз І. Діяльність «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг» (1909–1918) / І. Демуз // Часопис української історії / За ред. д.і.н., проф. А.П. Коцура. – К., 2010. – Вип. 18. – С. 31–37.
8. Демуз І. Книжкова продукція і тематичний репертуар «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг» / І. Демуз // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2016. – Вип. 16. – С. 40–50.
9. Демуз І. Меценатська діяльність «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг» (1898–1918 рр.) / І. Демуз // Емінак: науковий щоквартальник. – Київ-Миколаїв, 2016. – № 1 (13) (січень-березень), Том 3. – С. 11–15.
10. Демуз І. Організаційні засади діяльності «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг» (1898–1918 рр.) / І. Демуз // Наукові записки з української історії: Зб. наук. статей. – Вип. 38. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – С. 64–75.
11. Єфремов С. В тісних рамках: Українська книга в 1798–1916 рр. / С. Єфремов. – К.: Вид. Укр. наук. ін-ту книгознавства, 1926. – 30 с.
12. Ілюстрований каталог видань «Благотворительного общества издания общепольных и дешёвых книг» у Петрограді. – Пг.: Тип. Бр. В. и И. Линник, 1915. – 32 с.
13. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. 244: Особовий фонд П.Я. Стебницького. – Од. зб. 368. – Устав «Благотворительного общества издания общепольных и дешёвых книг». 19 листопада 1898 р. 5 арк.
14. ІР НБУВ. – Ф. 244: Особовий фонд П.Я. Стебницького. – Од. зб. 369. – Документи «Благодійного товариства»: офіційно-розпорядча документація, списки членів товариства, діловодна та фінансова документація, майново-господарчі документи, список матеріалів «редакційного портфеля» та ін. 1899–1917 рр. 86 арк.
15. Книга: Энциклопедия. – М.: Науч. Изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1999. – 799 с.
16. Корнієвська О.В. Благодійне товариство видання загальнокорисних та дешевих книг // Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.
17. Люзняк М. Благодійне товариство видання загальнокорисних та дешевих книг (1898–1918): окремі штрихи до діяльності / Марія Люзняк. – Львів: ЛДКФ «Атлас», 1999. – 24 с.
18. Люзняк М. Українська науково-популярна книга в національній культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Монографія / Марія Люзняк. – Львів: ЛДКФ «Атлас», 2010. – 504 с.
19. Надточій О.Л. Російська цензура і видання творів Тараса Шевченка (1861–1916 рр.): дис. ... канд. філ. наук: спец.: 10.01.08 – журналістика / Олена Леонідівна Надточій. – К., 2004.
20. Отчет Благотворительного общества издания общепольных и дешевых книг за 1904 год [Текст] / Благотворительное общество издания общепольных и дешевых книг (Петербург). – СПб.: [б.и.], 1905. – 200 с.
21. Петров С.С. Видавнича справа в Києві (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): дис. ... канд. філ. наук: 10.01.08 / Сергій Степанович Петров; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 180 арк.
22. Стебницький П. Десять літ / Петро Стебницький // Рада. – 1909. – № 154, 9 липня. – С. 2–3.
23. Степченко О.П. До історії видання Шевченкового «Кобзаря» Санкт-Петербурзьким «Благодійним товариством видання загальнокорисних та дешевих книг для народу» / О.П. Степченко // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2014. – Вип. 18. – С. 566–575.
24. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1798–1916: Бібліографічний покажчик / НАН України, НБУВ. – К.: Абрис,

1996. – Вип. 2: 1886–1900 / М.Д. Бойченко та ін. (уклад.); В.Ю. Омельчук (ред.). – К., 1998. – 376 с.

25. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1798–1916: Бібліографічний покажчик / НАН України, НБУВ. – К.: Абрис, 1996. – Вип. 3: 1901–1910 / М.Д. Бойченко та ін. (уклад.); В.Ю. Омельчук (ред.). – К., 1999. – 733 с.

26. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1798–1916: Бібліографічний покажчик / НАН України, НБУВ. – К.: Абрис, 1996. – Вип. 4: 1911–1916 / М.Д. Бойченко та ін. (уклад.); О.С. Онищенко та ін. (ред.). – К., 2001. – 539 с.

27. Українські видавництва [Текст]: 1. «Благотворительное общество издания общепользных и дешевых книг». 2. Вік. 3. Грінченко Б. 4. «Просвіта». 5. Пахаревський Л. 6. Ранок. 7. Самоненко Ів. 8. Сьогочасний Гр. 9. Український учитель. 10. Час. 11. Череповський Є. 12. Черкасенко С. – К.: Друк. С.Г. Слюсаревського, 1908. – 54 с.

REFERENCES

1. Bilousenko O. Pivnichnyy vohnyk / Oleksandr Bilousenko // Knyhar. – 1918. – № 9. – S. 489–498.

2. Blahodiyne tovarystvo vydannya zahalnokorysnykh i deshevykh knyh [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Благодійне_товариство_видання_загальнокорисних_і_дешевих_книг. – Nazva z ekranu.

3. Blahodiyne tovarystvo vydannya zahalnokorysnykh ta deshevykh knyzhok. Pokazhchyk vydan za 1898–1918 rr. // Knyhar. – 1919. – № 20. – S. 1327–1329.

4. Blagotvoritelnoe obshchestvo izdaniya obshchepoleznykh i deshevykh knig, zasnovanne 1898 g. // Knigovedenie. Entsiklopedicheskiy slovar. – M.: Sov. Entsiklopediya, 1981. – S. 81.

5. Dey O.I. «Blahodiyne Tovarystvo dlya vydannya zahalnokorysnykh i deshevykh knyh» / O.I. Dey // Ukrayinska literaturna entsyklopediya. – T. 1. – K., 1988. – S. 193.

6. Demuz I. Diyalnist «Blahodiynoho tovarystva z vydannya zahalnokorysnykh i deshevykh knyh» (1898–1908) / I. Demuz // Naukovi zapysky z ukrayinskoyi istoriyi: Zb. nauk. st. – Vyp. 23. – Pereyaslav-Khmelnyskyu, 2009. – S. 73–81.

7. Demuz I. Diyalnist «Blahodiynoho tovarystva z vydannya zahalnokorysnykh i deshevykh knyh» (1909–1918) / I. Demuz // Chasopys ukrayinskoyi istoriyi / Za red. d.i.n., prof. A.P. Kotsura. – K., 2010. – Vyp. 18. – S. 31–37.

8. Demuz I. Knyzhkova produktsiya i tematychnyy repertuar «Blahodiynoho tovarystva z vydannya zahalnokorysnykh i deshevykh knyh» / I. Demuz // Aktualni pytannya humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. – Drohobych, 2016. – Vyp. 16. – S. 40–50.

9. Demuz I. Metsenatska diyalnist «Blahodiynoho tovarystva z vydannya zahalnokorysnykh i deshevykh knyh» (1898–1918 rr.) / I. Demuz // Eminak: naukovyy shchokvartalnyk. – Kyuyiv-Mykolayiv, 2016. – № 1 (13) (sichen-berezen), Tom 3. – S. 11–15.

10. Demuz I. Orhanizatsiyni zasady diyalnosti «Blahodiynoho tovarystva z vydannya zahalnokorysnykh i deshevykh knyh» (1898–1918 rr.) / I. Demuz // Naukovi zapysky z ukrayinskoyi istoriyi: Zb. nauk. statey. – Vyp. 38. – Pereyaslav-Khmelnyskyu, 2016. – S. 64–75.

11. Yefremov S. V tisykh ramtsyakh: Ukrayinska knyha v 1798–1916 rr. / S. Yefremov. – K.: Vyd. Ukr. nauk. in-tu knyhoznavstva, 1926. – 30 s.

12. Ilyustrovanyy katalog vydanniv «Blagotvoritelnoho obshchestva izdaniya obshchepoleznykh i deshevykh knig» u Petrohradi. – Ph.: Tip. Br. V. i I. Linnik, 1915. – 32 s.

13. Instytut rukopysu Natsionalnoyi biblioteki Ukrayiny imeni V.I. Vernadskoho (dali – IR NBUV). – F. 244: Osobovyy fond P.Ya. Stebnytskoho. – Od. zb. 368. – Ustav «Blagotvoritelnoho obshchestva izdaniya obshchepoleznykh i deshevykh knig». 19 lystopada 1898 r. 5 ark.

14. IR NBUV. – F. 244: Osobovyy fond P.Ya. Stebnytskoho. – Od. zb. 369. – Dokumenty «Blahodiynoho tovarystva»: ofitsiyno-rozporyadcha dokumentatsiya, spysky chleniv tovarystva, dilovodna ta finansova dokumentatsiya, maynovno-hospodarchi dokumenty, spysok materialiv «redaktsiynoho portfelya» ta in. 1899–1917 rr. 86 ark.

15. Kniga: Entsiklopediya. – M.: Nauch. Izd-vo «Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya», 1999. – 799 s.

16. Korniyevska O.V. Blahodiyne tovarystvo vydannya zahalnokorysnykh ta deshevykh knykh // Entsyklopediya istoriyi Ukrainy: T. 1: A–V / Redkol.: V.A. Smoliiy (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istoriyi Ukrainy. – K.: V-vo «Naukova dumka», 2003. – 688 s.
17. Lyuznyak M. Blahodiyne tovarystvo vydannya zahalnokorysnykh ta deshevykh knykh (1898–1918): okremi shtrykhy do diyalnosti / Mariya Lyuznyak. – Lviv: LDKF «Atlas», 1999. – 24 s.
18. Lyuznyak M. Ukrainiska naukovo-populyarna knyha v natsionalniy kulturi kintsya XIX – pochatku XX st.: Monohrafiya / Mariya Lyuznyak. – Lviv: LDKF «Atlas», 2010. – 504 s.
19. Nadtochiy O.L. Rosiyska tsenzura i vydannya tvoriv Tarasa Shevchenka (1861–1916 rr.): dys. ... kand. fil. nauk: spets.: 10.01.08 – zhurnalistyka / Olena Leonidivna Nadtochiy. – K., 2004.
20. Otchet Blagotvoritel'nogo obshchestva izdaniya obshchepoleznykh i deshevykh knig za 1904 god [Tekst] / Blagotvoritel'noe obshchestvo izdaniya obshchepoleznykh i deshevykh knig (Peterburg). – SPb.: [b.i.], 1905. – 200 s.
21. Petrov S.S. Vydavnycha sprava v Kyievi (druha polovyna XIX – pochatok XX st.): dys. ... kand. fil. nauk: 10.01.08 / Serhiy Stepanovych Petrov; KNU im. T. Shevchenka. – K., 2004. – 180 ark.
22. Stebnytskyy P. Desyat lit / Petro Stebnytskyy // Rada. – 1909. – № 154, 9 lypnya. – S. 2–3.
23. Stepchenko O.P. Do istoriyi vydannya Shevchenkovoho «Kobzarya» sankt-peterburzkym «Blahodiynym tovarystvom vydannya zahalnokorysnykh ta deshevykh knykh dlya narodu» / O.P. Stepchenko // Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy. – 2014. – Vyp. 18. – S. 566–575.
24. Ukrainomovna knyha u fondakh Natsionalnoyi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. 1798–1916: Bibliohrafichnyy pokazhchyk / NAN Ukrainy, NBUV. – K.: Abrys, 1996. – Vyp. 2: 1886–1900 / M.D. Boychenko ta in. (uklad.); V.Yu. Omelchuk (red.). – K., 1998. – 376 s.
25. Ukrainomovna knyha u fondakh Natsionalnoyi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. 1798–1916: Bibliohrafichnyy pokazhchyk / NAN Ukrainy, NBUV. – K.: Abrys, 1996. – Vyp. 3: 1901–1910 / M.D. Boychenko ta in. (uklad.); V.Yu. Omelchuk (red.). – K., 1999. – 733 s.
26. Ukrainomovna knyha u fondakh Natsionalnoyi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. 1798–1916: Bibliohrafichnyy pokazhchyk / NAN Ukrainy, NBUV. – K.: Abrys, 1996. – Vyp. 4: 1911–1916 / M.D. Boychenko ta in. (uklad.); O.S. Onyshchenko ta in. (red.). – K., 2001. – 539 s.
27. Ukrainyski vydavnytstva [Tekst]: 1. «Blagotvoritel'noe obshchestvo izdaniya obshchepoleznykh i deshevykh knig». 2. Vik. 3. Hrinchenko B. 4. «Prosvita». 5. Pakharevskyy L. 6. Ranok. 7. Samonenko Iv. 8. Sohobochniy Hr. 9. Ukrainyskyy uchytel. 10. Chas. 11. Cherepovskyy Ye. 12. Cherkasenko S. – K.: Druk. S.H. Slyusarevskoho, 1908. – 54 s.

Демуз И. Продукция «Благотворительного общества издания общепользных и дешёвых книг» по сельскохозяйственной, медицинской тематике и естествознанию (1899–1918 гг.).

В статье рассмотрена издательская деятельность «Благотворительного общества издания общепользных и дешёвых книг». Определён тематический репертуар изданий, который формировался преимущественно беллетристикой, жизнеописаниями выдающихся людей, школьными учебниками, брошюрами по сельскому хозяйству, медицине, гигиене, ветеринарии, естествознанию, истории, географии, экономике, праву.

Проанализирована книжная продукция сельскохозяйственной, медицинской тематики и по естествознанию, которая печаталась в начале XX в. под грифом Благотворительного общества.

Установлено, что издания общества принадлежали к научно-популярным, функциональным назначением которых было распространение и пропаганда достижений научных и других социальных знаний среди широких кругов читателей, а также осуществление связи между наукой и обществом, помощь населению в ориентации в вопросах трудовой и общественной деятельности.

В статье обнародован список изданий Благотворительного общества за период его издательской деятельности (1899–1918 гг.).

Ключевые слова: «Благотворительное общество издания общепользных и дешёвых книг», научно-популярная книга, украинская книга, брошюра, цензура, сельскохозяйственная тематика, естествознание, издания по медицине и гигиене.

Demuz I. Output of «Charitable Society for Publication of Generally Useful and Cheap Books» on agriculture, medicine and nature (1899–1918).

The article studies the publishing activities of «Charitable Society for Publication of Generally Useful and Cheap Books». It is defined a thematic repertoire of publications, which was formed mainly by fiction, biographies of famous people, textbooks, brochures regarding agriculture, medicine, hygiene, veterinary science, nature science, history, geography, economics and law.

It is analyzed the books output on agricultural, medicine and nature that came out in print at the beginning of the XX century marked as Charitable Society.

It is studied that the publications of Charitable Society belonged to popular scientific publications, functional purpose of which was, distribution and promotion of achievements, scientific and other social knowledge among a wide range of readers, as well as connection between science and society, helping people in orientation in matters of working and social activities.

The article shows a list of publications of Charitable Society during the period of its publishing activities (1899–1918).

Keywords: «Charitable Society for Publication of Generally Useful and Cheap Books», popular scientific book, Ukrainian book, brochure, censorship, agricultural and natural topics, medicine and hygiene publications.

Одержано 6.09.2016.

УДК 94:[61-027.565(477.41)«18»

Тетяна Морей
(Переяслав-Хмельницький)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗКОШТОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Стаття присвячена діяльності установ, які надавали медичну допомогу на території Київської губернії в першій половині XIX ст. Медицина на українських землях у досліджуваний період регулювалася здебільшого імперськими законами. На основі архівного матеріалу та опублікованих джерел здійснено аналіз відповідних нормативно-правових актів, які підтверджують надання медичної допомоги окремим категоріям населення за рахунок органів державної влади та безкоштовну видачу ліків нужденним.

Метою даної статті є комплексний аналіз праць вітчизняних і зарубіжних науковців, архівних матеріалів для дослідження недостатньо вивчених питань нормативно-правового регулювання охорони здоров'я даного періоду.

Ключові слова: охорона здоров'я, соціальне забезпечення населення, циркуляр, Міністерство внутрішніх справ, лікарська управа, медичні заклади.

Охорону здоров'я по праву можна віднести до пріоритетних напрямків соціальної політики держави. Державна система охорони здоров'я пройшла довгий шлях розвитку і в теперішній час потребує реформування. У зв'язку з цим правове регулювання системи охорони здоров'я має особливу вагу.

Важливе значення для всебічного аналізу досліджуваної проблеми мають матеріали, котрі зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву в м. Києві, в якому представлені значні статистичні, юридичні матеріали, котрі регламентували різні аспекти медичного забезпечення населення Київщини. Питанням охорони здоров'я населення як в Російській імперії, так і на українських землях, які на той час перебували в її складі, присвячено безліч літератури. Серед досліджень своєю значимістю відзначаються роботи М. Бойчака, С. Верхратського, О. Голяченка, А. Черепанова, котрі здійснювали вивчення історії медицини в цілому та Київщини зокрема у різні періоди розвитку [1; 2; 3; 18]. Питаннями охорони здоров'я займалися